

lönösön a szavak végén álló *e*-nél fordul elő, mely talán a sebes kiejtés következtében is *i*-vé vékonyul, sőt ezen *e*-ből lett *i* többször nem is hallszik, mit a portugál nyelvben is tapasztalunk, p. o. dácziai románul *de* tól, től, sórele nap, m-románul *di*, sorile vagy *sorle*, portug. *menina* gyermek (mond: *m'nina*). E mellett kétségkívül a szomszéd görög nyelv befolyásából származott azon saját-sága a m-román nyelvjárásnak, melynélfogva *au*, *eu* kettőshangzókat *d*, *t*, *l*, *n*, *r* előtt úgy ejti ki, mint *av*, *ev*, pl. d-rom. *audu* hallok, *cautu* keresek, *preutu* lelkész, Paulu Pál, m-románul *avdu*, *cavtu*, *prevtu*, *Pavlu* stb.

A magánhangzókat illetőleg a maczedoniai rom. nyelvjárás végül még egy igen nevezetes saját-ságot és hasonlatosságot tüntet föl a legrégebbi dácziai román könyvekkel és iratokkal, és e hasonlóság a vég *i* és *u*-t illeti. Ugyanis a mai dácziai román nyelvben a szók végén álló *u* és *i* teljhangulag csak akkor ejtetnek ki, ha előttek egy néma mássalhangzó által megelőzött folyékony áll; ellenben a maczedoniai nyelvjárás, valamint többnyire a régebbi d-román nyelv- emlékek is, mondott véghangzókat nem hagyják el, hanem kiteszik és teljhangulag ejtik ki azon esetben, ha bármely két mássalhangzó áll előttek, míg az egy mássalhangzó által előzött *u* és *i* végmagánhang-zók a maczedoniai szójárásban is csak félig és gyengén hallatszanak. Észlelhetni ezt főleg a névtámasznak nevekhez csatolásánál, a midőn is a név végén létező *u* majd teljhangulag hangoztatik, majd pedig szinte elenyészik a szeriut, a mint két vagy csak egy mássalhangzó áll előtte, s ennek következtében a *lu* névtámaszban az *u* vagy csak féligmeddig, vagy illetőleg egészen hangzik, p. o. m.románul *corbu* holló, *domnu* úr, névtámaszsal *corbulu*, *domnulu*; ellenben *focü* tűz, *lupü* farkas, névtámaszsal *focülu*, *lupülu* (mond: *foc'lu*, *lup'lu*.)

(Folytatása köv.)

Dr. Szilasi Gergely.

Görög-magyar szótár. Második ujonnan átdolgozott és bővített kiadás. Szerkesztették SOLTÉSZ FERENCZ és SZINYEI ENDRE, sárospataki tanárok. Kiadja „Az irodalmi kör“ a főiskola költségén. Sárospatak, 1875. VI, 738. lap. n. 8-rét. Ára 4 frt 50 kr.

Szenczi MOLNÁR ALBERT 1611-ben csatolta latin-magyar szótárának második kiadásához a görögöt is, melyet azután ő maga jelentékenyen javítva és bővítve még egyszer 1621-ben adott ki, halála után pedig még kétszer: 1645- és 1708-ban nyomtattak le, még pedig első ízben semmi, másodszer csak csekély változással.

Ez volt egyetlen kísérlet a görög szótáriróadalom terén — mert a nyelvtanok- és chrestomathiákhoz csatolt szógyűjtemények nem jöhetnek szóba — egészen 1857-ig, midőn ugyanis SOLTÉSZ FERENCZ és ZSARNAY LAJOS, sárospataki tanárok még hat tisztársuk közre-

munkálásával megörvendezették a görög irodalom barátait az előttünk fekvő görög-magyar szótár első kiadásával.

Mint az előszóban mondták: „igaz kedvvel, hű gondnal, s lan-
kadatlan szorgalommal működtek e munka minél hibátlanabb s töké-
letesebb kiállításán,“ „bizvást igényt tartottak némi elnézésre irodal-
munk ez első zsenge műve iránt,“ „anynyit mindazonáltal biztosan
vélték állíthatónak, hogy művük a példányul fölvevett Schmidt (Lipese
1847) görög-német zsebkönyvénel mind külalakjára esinosabb, mind
tartalmára nézve hibátlanabb és bővebb.“

Az elnézést illetőleg nincs okuk panaszkodni, mert, tudtom-
mal, egyedül Hunfalvy Pál szentelt néhány ismertető sort a „Magyar
Nyelvészet“ II, köt, 475—477 lapjain, melyek minden szava elné-
zést és jóakaratot tanúsított. Még csak azt sem említette meg, a mit
én most, 17 évi használat és (egyes betűkben) gondos öszszvetés
után, bátran állíthatok, hogy egészben véve sem jobb sem rosszabb
Schmidtnél.

A mit azonban Hunfalvy e szótár szerzőinek kívánt, az — ugy
látszik — egyik részében sem teljesedett; nem az, hogy „nem so-
kára kénytelenek legyenek új kiadásról gondoskodni,“ mert hát az
elsőnek példányai (bár az új kiadás előszava szerint „már évekkal
ezelőtt“ elfogytak) soká tartottak; nem továbbá az, hogy a tanárok
a tapasztalt hiányokat feljegyezték s a szerzőkkel közölték volna.

Nem kecsegtető auspiciumok közt látott tehát napvilágot e mű,
bár felette nagy hézagot pótolott irodalmunkban. Valóban,
a classica philologia állapotára hazánkban felette szomorító világot
vet e könyvnek sorsa! Hogy állhat a görög irodalom tanulmányozása
ott, hol az egyetlen görög szótár 17 év múlva kerül új kiadásra!

Ám hagyjuk e szomorú dolgokat, s örvendve azon, hogy egy
új, átdolgozott és egy bővített kiadás fekszik előttünk, szóljunk arról.

Első sorban feltűnik s a munka bővített volta mellett tanusko-
dik a második kiadásnak lapszáma. Míg ugyanis az első kiadás szo-
rosan szótári része 608 lap volt, addig ezé ugyanazon alak, sorszám
(61 három hasábos sor) és belső berendezés mellett 735 lapot tesz.
Ez jelentékeny különbség, mely sokszorosán fokozható volt az anyag
helyesebb megválasztása által.

A jelen kiadás szerkesztői az előszó szerint felvették a tulaj-
donneveket s a rendhagyó igealakokat, továbbá az egyes szók jelen-
tését terjedelmesebben és pontosabban adták: s míg néhány csak
ritkán előforduló szót kihagytak, sokkal többet vettek fel újonnan a
használtabbak közül.

Hogy mindez végig vive az egész munkán keresztül e második
kiadást az elsőnél jobbá, czélszerűbbé és sok tekintetben teljesebbé
tette, arról futólágos öszszehasonlítás mellett is mindenki meggyőződ-
hetik, s én részemről egy perczig sem habozom az új kiadás szer-
kesztőinek buzgóságát elösmerni s kijelenteni; hogy az előttünk
fekvő második kiadás a szó teljes és igazi értelmében
átdolgozott és bővített.

Készségesen és örömmel elismerem továbbá azt is, hogy ez által egy lépést megint haladtunk a görög-magyar szótáirodalom terén; nem különben méltánylom a könyv csinos kiállítását (az elsőnél tisztább és jobb papíron) és aránylag — t. i. magyar könyveink kelen-dőségéhez és a kiállítási költségekhez aránylag — olcsóságát.

De evvel azután be is fejeztem a mű fényoldalainak felsorolá-sát, s miután minden fényoldalnak árnyoldal felel meg, legyen sza-bad most ezekről megemlékeznem.

A szerkesztők szerint az új kiadást az tette szükségessé, „hogy magyar tanuló ifjúságunknak nincsen mit adni kezébe a görög írók olvasásánál és tanulmányozásánál.“ Tehát, legalább első sorban, a tan-intézet szükségleteit tartották szem előtt! De miért nem tették azt mindenben és következetesen? Miért nem követték hűen a kútfők (?) közt első helyen említett Beuseler-t?

Attól megtanulhatták volna, mit igényel az iskola egy tanczé-lokra készült kézi szótártól.

Az előttünk fekvő szótár ugyanis 1) felette nehezen kezel-hető a teljesen célszerűtlen berendezés által. Tizennégy évi tanári praxisból állíthatom hogy a tanulók $\frac{3}{4}$ részének nagy nehézséget okoz az, hogy péld. *σχεῖος*, *σχενοθήκη* stb. *σχενάζω* alatt-, *σχηρίδιον* *σχηρίδιον* *σχηρή-*, *είκος* *εικονίζω-*, *σθενώ* *σθένω* *σθενάρως* alatt stb. fordulnak elő. Szótárban csak két berendezést ismerek el jogosultnak, vagy szoros betűrendben minden egyes szóznak külön kikezdést kell adni, vagy szigoruan etymologicus szótárt adván, a gyökszók köré kell csoportosítani az anyagot. Utóbbi kezdőknek sehogy sem való, ha-csak folytonos utalásokkal nem növeljük a könyv terjedelmét. Tudom, hogy eljárásukat a helyszükével fogják indokolni; de ezt nem fogad-hatom el, mert azt, a mennyivel több hely szükséges, ha minden egyes szóznak külön kikezdést adunk, kikapjuk az anyagnak he-lyes megválasztása által.

2) Szótárunk sem nem teljes szótár, (az nem is akar lenni), sem nem szorosan iskolai, hanem anyagát teljesen a szerkesztők sze-szélye (bocsánat ez erős kifejezésért) szabta meg. Iskolai szótár vol-na, ha mint Beuseleré vagy Schenkélé csak azon művek szóit vette vol-na fel, melyek az iskolában nyilvánosan vagy magán szorgalomból olvastatni szoktak, vagyis helyesebben beszélve, melyeket olvastat-ni kellene, ha a görög nyelv nálunk nem volna ötödik kerék. Szol-gálgunk példákkal. Mire valók iskolai szótárban: *γαργαράνομα*, *γαργαράνωσις*, *γαῖσος*, *γαῖσον*, *γαῖσος*, *γαῖσος* (Passow szerint Polyb. 2, 15, 8 = *γαῖσος* „wofür es wahrsch. verschrieben ist) *γαῖον* (földrakás), *γαλαδῆς* *γάλαξ*, *γαλακτιάω*, *γαλακτίζω*, *γαλακτικός*, *γαλακτινός* (és nem *γαλακτινός*), *γαλακτίτης* *λίθος*, *γαλακτοθρέμιον*, *γαλακτοφαγέω* (-φαγος) *γαλακτωσις*, *γαλαξίας*, *γαλεός*, *γαλερός*, *γαλεώδης*, *γαληριώω*, *γαληρίζω* stb. E szók egyetlen hasábról vannak véne s kivétel nélkül mind olyanok, melyek tanintézetekben soha sem olvasott íróknál s ott is nagy ritkán fordulnak elő, s melyek iskolai szótárban semmivel sem jogosultabbak mint: *γαγάτες*, *γαγάλίζω*, *γαληρητικός*, *γάγγλιον*

stb., melyeket pedig — igen helyesen — e második kiadásból kihagytak. E tekintetben tehát nem ártott volna szigorúan körülírt elvek szerint eljárni, még pedig következetesen.

3) Harmadik hiánya e szótárnak, hogy alig ad többet, mint az egyes szónak alapjelentését, pedig ez, kivált a kezdőknek, nem elég. Sőt mi több, ott, a hol ez alapjelentésen túl megy, sem ad egyebet, mint a jelentések egyszerű felsorolását. Ki volna képes eligazodni például *ποιέω* és *πράττω* értelmezésén (lucus a non lucendo), hol a két ige jelentése közötti főkülönbség érintve nincs?

Főleg érezhető e szószegénység az úgynevezett műkifejezések-nél, melyek magyarázat nélkül gyakran érthetetlenek a kezdőkre nézve. A hol pedig adnak magyarázatot, az nem egyszer hibás. Példák: *ἀποικίρισμα*, *κωρία*, (*ἡμέρα*, *ἐκκλησία*) *σὺγκλητος* (*ἐκκλησία*) *κατακλισία* („a vidéki polgároknak összehívása“ v. ö. Schömann Gr. Alterth. I, 381.) *χειροτονέω* (nem „kézki nyújtás“, hanem feltartás), *θυμέλη* („a színpadon felémelt helye a zenekarnak“!!!) *χορός*, *ἐκκύκλημα* („kicsavaró-gép, csiga“, ez az egész?) *ἐξώστρα* („színházi gép, mint az *ἐκκ.*“); *δάκτυλος*, *κόνδυλος*, *ὀρθόδοξον*, stb. mint mértékek, nincsenek felemlítve, míg péld. *πυργή*, *πυρών*, *ὀργυρία* rendesen fel vannak hozva; *σιάδιον*-nál nincs meg a mértfölddel való összehasonlítás, *ὀβολός* hibásan „körülbelül fillér“-rel van magyarázva, *δραχμή* pedig csak „denarius (6 obulus értékű pénz és súlymérték)“-kel, vegre *μνᾶ* az idegen „22 s $\frac{1}{2}$ (sic) tallér“-ral stb.

Az ilyenekre nálunk a kézi szótárakban különösen nagy gondot kell fordítani, mert tanuló ifjuságunk még az egyetemen sem igen, — a középtanodákban meg még kevesebbé használ magyarázatot kiadásokat és egyéb segédkönyveket, mert hisz nem is igen léteznek.

4) Azon körülmény, hogy a szerkesztők kútfőik közül különösen kiemelendőnek tartották Crusius szótárát Homerhez (Leipzig 1857) arra látszik mutatni, hogy a homeri költeményekre különös gondot fordítottak. Én legalább ezt annál kevesebbé tudom másképp érteni, minél inkább megvagyok győződve annak szükségességéről, hogy gymnasiumainkban az ifjak legalább az egész Odysseával ismerkedjenek meg. (Kár, hogy nem igyekeztek Crusius újabb kiadásaihoz jutni, főleg miután Seiler e szótárt már a hetedik kiadásban (Lipsee 1863) gyökeresen átdolgozta és lényegesen megjavította volt). És még is, ha figyelemmel vizsgáljuk a szótárt (én *I* és *Z* és *N*. betűket hasonlítottam össze) nem találjuk sem az epikus alakokat sem a különösen homéri jelentéseket kellő teljességgel felsorolva.

Például szolgálhatnak: *καίεσις*, *καίσις*, *καίσις*, *καίσις*, *καίσις* stb.

5) Szeretném tudni minő elv szerint jártak el a t. szerkesztő urak a tulajdonnevek felvételénél. Ugy látszik, hogy csak a legismertebbeket vették fel, tehát épen azokat melyeknél a szótárra semmi szükség sincsen. Avagy ki fogja szótárban keresni Thalest, Themistoklest, kivált ha csak azt tudja meg, hogy az előbbi „Miletusból“ való, a másik „Neokles fia.“ Ellenben hiányzanak: Adonis, Eunomia, Dike, Eirene (a Hórák), Atropos (Párka, a másik kettő benn van).

Themis, Thallo, Adrastea, Nyx, Aléktó, Megaira, Tisiphoné, Amphiraos stb. mythologiai; Mopsopia (= Attika), Korydallos, Lykabéttos, Laurion, Marathon, Pedion (mint Attika egy részének neve), Aigeis, Leontis, stb. földrajzi; Aeschylus, (Euripidesnél nincs megmondva ki volt), Aristoteles, Aristophanes, Alcaeus, Alcmanius, (Sappho, Pindar benn vannak) stb. irodalmi nevek. Hol van itt elv, hol következetesség?

6) Végre nagy hiánya e szótárnak, hogy az etymológiára épen semmi tekintettel sincs, nem tünteti fel az öszszetételket, nem jelöli meg a származék szókat. nem vezet vissza sehoh a gyökökre. Nem mondom én hogy bizonytalan és kétes értékű hypothesiseket vegyen fel, de legalább a bizonyost és kétségtelent ne mellőzze. E tekintetben is jó kalanzuk lett volna az idézett Benseker, melyet kár volt nem hűebben követniök, ha már nem tudták magokat rászánni hogy lefordítsák, mi — szerény názetem szerint — adott viszonyaink közt legczélszerűbb lett volna.

Aprólékos botlásokat (minök a következetlen rövidítések, helylyel közel a magyar jelentés kifejejtése, nem szabatos hivatkozások stb.) felemlíteni nem akarok, mert ilyenekre még a legnagyobb szótárakban is bukkanunk.

Még egyszer röviden öszszefoglalom názetemet e szótárról. Viszonyaink közt e szótár megjelenése kétségkívül örvendetes és hézagot pótló; az első kiadással öszszeevetve a haladás tagadhatatlan; a szerkesztök fáradozása elősmerésre méltó s épen azért melegen ajánljuk tanférfaink és a görög irodalom barátainak pártfogásába, mert csak így lehet reményünk egy harmadik átdolgozott kiadáshoz, melyre nézve ismételve utalok a felsorolt kifogásokra.

Záradéku pedig fogadják a részemről is igen tisztelt szerkesztök urak azon kijelentést, hogy názeteimnek elmondására nem gáncsolási viszketeg, hanem kizárólag az ügy iránti érdeku birt, a midőn e folyóirat igen tisztelt szerkesztöje a bíráló ismertetésre felkért.

Kolozsvárt, 1874 nov. 1.

Szamosi János.

The Birds of Transylvania. By CHARLES G. DANFORD, F. Z. S., and J JOHN A. HARVIE BROWN. Part. I. II.

Danford és Brown urak Londonból a mult (1874) év május és junius havában ornithologiai kirándulást tettek Erdélybe s Klir János muzeum-egyleti örzegéd társaságában, ki a muzeum-egylet megbizásából kalauzolta öket, bejárták a Mezöséget, Görvény s Hátszeg vidékét, s rövid tartozkodásukhoz képest aránylag jelentékeny madárgyűjteménnyel tértek vissza hazájukba. Részint ezen kirándulás eredményeire, részint a szorgalmasan áttanulmányozott hazai (erdélyi) szakirodalomra s az erdélyi muzeum-egylet gazdag madárgyűjteményeinek tanulmányozására támaszkodva ismertetik nevezett urak Erkély madár-faunáját, melyből eddigelé a Ragadozók, Kúszók és Éneklök rendébe tartozó 148 fajnak lelhelyek szerinti elősorolása jelent meg;